

การจัดการทางกฎหมายต่อทรัพย์สินของพระภิกษุที่มรณภาพ

Legal Methods on Managing Properties of the Passed Away Buddhist Monks.

วรพจน์ ถนอมกุล¹, ประเสริฐ ลิ้มประเสริฐ², พิทักษ์พล ปรีชาชาติ³ และประมานเลิศ อัจฉริยปัญญากุล⁴

Worapote Thanomkul¹, Prasert Limpasert², Pithakpol Preechachart³ and Pramanert Archariyapanyakul⁴

^{1,2,3,4}อาจารย์ ประจำภาควิชานิติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3,4}Lecturers from the Department of Law Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author Email: dpeturk@hotmail.com

Received: 8 March 2022

Revised: 31 March 2022

Accepted: 4 April 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีความประสงค์ที่จะวิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหากฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศและต่อมาได้ถึงแก่มรณภาพลง ถึงแม้มาตรา 1623 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะได้กำหนดให้ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้นโดยพลันเมื่อพระภิกษุนั้นได้ถึงแก่มรณภาพ แต่ก็ยังมีข้อพิพาทระหว่างวัดกับวัด และวัดกับทายาทโดยธรรมของพระภิกษุนั้นอยู่เนื่อง ๆ ทั้งนี้เนื่องจากวัดดังกล่าวมาข้างต้นบางแห่งไม่ทราบถึงสิทธิของตนตามกฎหมาย ทำให้วัดเสียประโยชน์ที่พึงมีพึงได้ตามกฎหมายอยู่บ่อยครั้ง จากการศึกษาพบว่ารัฐต้องให้ความรู้ทางกฎหมายแก่พระภิกษุ และวัดโดยเฉพาะกฎหมายเกี่ยวกับมรดกให้ชัดเจนต่อไป

คำสำคัญ: ทรัพย์สินของพระภิกษุ, เจ้าหนี้, วัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ

Abstract

This article of this study aim to analyze the legal problems and provide guidelines for solving those legal problems on managing properties of Buddhist monks during the Buddhist monkhood until they pass away Though it has been prescribed by section 1623 of the Civil and Commercial Code that any property acquired by a Buddhist monk during his monkhood shall become property of the monastery which is his domicile upon his death, there were still a lot of disputes between the monastery and all of his statutory heirs. Due to the fact that some of the above monastery did not realize this legal right so that caused the monastery often lose the benefits that should be obtained by law. From the study, the State must supply the legal knowledge, especially inheritance law, to monasteries and Buddhist Monks.

Keywords: Properties of Buddhist Monks, Creditors, Monastery which is the domicile of a Buddhist monk

บทนำ

เป็นเวลาสองพันห้าร้อยกว่าปีแล้วที่พระพุทธศาสนาได้กำเนิดขึ้นบนโลก และเผยแผ่เข้ามาในประเทศไทยแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งราชอาณาจักรไทยด้วย เริ่มตั้งแต่วังเวียงราชอาณาจักรสุโขทัย อโยธยา ธนบุรีรัตนโกสินทร์ สืบต่อกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีพระภิกษุในฐานะผู้สืบทอดและเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปสู่ปวงชนชาวไทย วัดในพระพุทธศาสนานอกจากจะเป็นทั้งศูนย์รวมของพระภิกษุแล้ว ยังเป็นสถานที่ถ่ายทอดธรรม และศิลปะวิทยาการต่าง ๆ อีกด้วย พระภิกษุจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญของคนทุกคน ในฐานะเป็นผู้ควรแก่การเคารพนับถือ และให้ความสำคัญสูงกว่าบุคคลธรรมดา

หรือขรรษาสทั่วไป ทั้งนี้ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำว่า “พระภิกษุ” คือ ชายที่บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น.870) ทั้งนี้ ศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลยุติธรรมสูงสุดแห่งราชอาณาจักรไทยได้เคยวินิจฉัยไว้ว่า พระจีนและพระญวนเป็นนักพรตไม่ใช่พระภิกษุ(ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 504/2461) และต่อมาศาลฎีกาได้ตีความหมายไว้ว่า ผู้ที่ออกบวชโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ไม่ใช่พระภิกษุตามกฎหมายไทย (ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3699-3739/2541) ดังนั้น พระภิกษุจึงไม่หมายรวมถึง ภิกษุณี แม่ชี สามเณร และนักพรต และไม่รวมถึงนักบวชในศาสนาอื่นที่ไม่ใช่พระพุทธศาสนา (วินิจฉัยฯ แสงสุข, 2559 น.63) ส่วนคำว่า “พระ” เมื่อนำมาประกอบหน้าคำว่า “ภิกษุ” ก็เพื่อแสดงความยกย่องเคารพนับถือ หรือให้ความสำคัญ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต, 2559, น.260)

ผู้เขียนขออนุญาตว่า “พระภิกษุ” ในบทความนี้ตามกฎหมายไทยและพระพุทธศาสนาหมายถึง ชายที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบท หรือบวชเป็นพระภิกษุโดยถูกต้องตามกฎหมายเถรสมาคมและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และ “พระภิกษุ” สมควรจะหมายความรวมถึง พระภิกษุชาวศรีลังกา ชาวเมียนมาร์ ชาวลาว ชาวกำพูชา หรือชนต่างชาติอื่นใดที่มาบวชในราชอาณาจักรไทยโดยชอบด้วยกฎหมาย ตามกฎหมายเถรสมาคมและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ด้วย

สภาพปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นกับพระภิกษุและวัดต่าง ๆ ในราชอาณาจักรไทย มีสาเหตุเนื่องมาจากพระภิกษุที่อุปสมบทหรือบวชนานหลายปี และได้ถึงแก่ภรรณาพลง ในระหว่างที่ยังดำรงอยู่ในสมณเพศ โดยที่ไม่ได้ทำพินัยกรรมทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่ให้แก่ผู้ใด และไม่ได้จำหน่ายหรือยกทรัพย์สินที่ได้รับมาหลังจากอุปสมบทจนถึงแก่ภรรณาพให้แก่บุคคลอื่นใดไปก่อนแล้ว ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1623 ได้บัญญัติไว้ว่า “ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่ภรรณาพให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นแต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม” แต่ในความเป็นจริงเมื่อพระภิกษุที่พำนักอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง ถึงแก่ภรรณาพลง ก็มักจะมีทายาทของพระภิกษุที่ภรรณาพมาขอรับทรัพย์สิน หรือมรดกของพระภิกษุไปแบ่งปันกันในหมู่ทายาท ทั้งนี้เพราะทายาทที่มาเรียกทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุที่ภรรณาพจากวัดไม่รู้ว่าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 ได้บัญญัติว่าให้ ทรัพย์สินทั้งหมดหรือทรัพย์สินมรดกที่พระภิกษุได้รับมาระหว่างที่บวชจนถึงแก่ภรรณาพ ตกเป็นของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น ในทันทีที่พระภิกษุถึงแก่ภรรณาพ ซึ่งหากเจ้าอาวาสวัดนั้นไม่รู้ถึงบทบัญญัติของกฎหมายนี้ ด้วยเกรงข้อครหาว่าวัดโกงเงินมรดกพระภิกษุที่ภรรณาพ จึงได้มอบทรัพย์สินมรดกทั้งหมดหรือบางส่วนให้แก่ทายาทของพระภิกษุไป อันอาจทำให้เจ้าอาวาสในฐานะที่เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา (ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 45) ต้องมีความผิดและรับโทษฐานลักทรัพย์หรือยักยอกทรัพย์ของวัดโดยไม่รู้ตัวก็เป็นได้

บทวิเคราะห์

สำหรับแนวคิดและวิวัฒนาการของกฎหมายมรดก และการตกทอดทางมรดกมีมาตั้งแต่มนุษย์เกิดขึ้นบนโลก และรวมตัวกันเป็นเผ่า ชุมชน เมือง และประเทศต่างๆตามลำดับ กฎหมายมรดกเกิดขึ้นตามระบบของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่มนุษย์แต่ละสังคมหรือประเทศต่างๆกำหนดขึ้นเป็นหลักเกณฑ์ให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตาม เพื่อให้สมาชิกทุกคนในสังคมอาศัยอยู่ร่วมกันได้ด้วยดีอย่างสงบสุข โดยเฉพาะหลักเกณฑ์เรื่องเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ย่อมมีสิทธิที่จะจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินที่ตนถือกรรมสิทธิ์อยู่อย่างไรก็ได้ไม่ว่าจะเป็นการจำหน่ายโดยการขายหรือยกให้ไปในขณะที่มีชีวิตอยู่ หรือเมื่อตนถึงแก่ความตายไปแล้ว โดยผ่านทางพินัยกรรมก็ได้ จากหลักฐานที่ค้นพบครั้งแรกย้อนไปเมื่อราว 450 ปีก่อนคริสตกาลตามกฎหมายสิบสองโต๊ะ (Law of Twelve Tables) ของอาณาจักรโรมัน ได้บัญญัติให้ชายชาวโรมันที่เป็นหัวหน้าครอบครัวสามารถทำพินัยกรรม (Will) ยกทรัพย์สิน

ทั้งปวงหรือบางส่วนของตนให้แก่ผู้อื่นได้ และถ้าไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้ให้ญาติฝ่ายชายที่ใกล้ชิดที่สุดเป็นผู้สืบทอดมรดกต่อไป พินัยกรรมสัญญาที่จะทำหรือไม่ทำหรือไม่เพิกถอน (ประสพสุข บุญเดช, 2565)

สำหรับการตกทอดทางมรดกนั้น ตามกฎหมายสืบสองได้จะมีแนวคิดและหลักเกณฑ์ว่า มรดกจะตกทอดไปยังทายาททั้ง ทรัพย์สิน สิทธิ และหน้าที่ รวมทั้งหนี้สินต่าง ๆ ของเจ้ามรดกโดยทันทีที่เจ้ามรดกตายและไม่จำเป็นต้องให้ทายาทแสดงเจตนาเข้ามารับมรดกก่อนแต่อย่างใด (ศันันท์ภรณ์ โสคติพันธ์, 2559, น.261-267) หลักเกณฑ์นี้เรียกว่า Universal Succession ที่ต่อมาได้มีการนำไปบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน รวมทั้งในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ที่บัญญัติเรื่องมรดกไว้ในบรรพที่ 6 โดยได้ประกาศใช้บังคับเป็นกฎหมายตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2478 จนถึงปัจจุบันเป็นระหว่าง เวลามากกว่า 80 ปีแล้ว แต่ได้เคยมีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายเรื่องมรดกในบรรพ 6 นี้้น้อยมาก (สุรพล ไตรเวทย์, 2550, น.76-112)

สำหรับกฎหมายมรดกของไทยที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุโดยตรง คือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1623 มีมาตั้งแต่สมัยของพระเจ้ามังราย (เม็งราย) มหาราช กษัตริย์ผู้สถาปนานครเชียงใหม่ ซึ่งปกครองเมืองอยู่ในช่วงเวลาเดียวกันกับพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหากษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย ในราว ปี พ.ศ. 1822 ถึง ปี พ.ศ. 1842 นักกฎหมายของไทยให้ชื่อเรียกว่า “มังรายศาสตร์” หรือ “วินิจฉัยมังราย” มีเนื้อหาโดยสรุปได้ว่า ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้รับมาหลังจากบวชนั้น ให้ตกเป็นของสงฆ์ (วัด) ยกเว้นหากพระภิกษุได้ยกทรัพย์สินให้ใครไปขณะที่มีชีวิตอยู่ก็ให้ทรัพย์สินตกเป็นของผู้นั้นไม่ตกเป็นของสงฆ์ (วัด) ซึ่งหลักกฎหมายมังรายศาสตร์เรื่องทรัพย์สินของพระภิกษุที่มรณภาพนี้ บ่งชี้ให้เห็นได้ว่าทรัพย์สินที่พระภิกษุได้รับมาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศนั้น ถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ผู้ศรัทธาได้ถวายแด่พระภิกษุก็โดยความศรัทธา ในฐานะที่ท่านเป็นพระภิกษุ จึงสมควรตกเป็นของวัดทั้งสิ้นเมื่อพระภิกษุนั้นมรณภาพลงขณะที่ยังอยู่ในสมณเพศผู้ใดจะเอาทรัพย์สินเหล่านี้ออกไปจากวัดไม่ได้ (ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2564)

ต่อมาในสมัยอยุธยาปรากฏว่ามีพระอัยการลักษณะมรดกที่ได้บัญญัติเนื้อหาของกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินของพระภิกษุ คล้ายคลึงกับกฎหมายมังรายศาสตร์ข้างต้น อยู่ในบทที่ 2 และบทที่ 36 รวม 2 บท มีเนื้อหาของกฎหมายโดยสรุปได้ว่า ทรัพย์สินที่ชาวบ้านนำมาถวายพระภิกษุในวัดนั้น เป็นของทำบุญไม่ใช่ ถวายให้พระภิกษุเป็นการส่วนตัว แต่ถวายให้เพราะท่านมีฐานะเป็นพระภิกษุ เมื่อพระภิกษุนั้นมรณภาพลง โดยไม่ได้ยกให้แก่ใคร (อุทิศ) ทรัพย์สินนั้นต้องถือเป็นของในอาราม (วัด) ผู้ใดจะเอาออกจากอารามไม่ได้ (อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง, 2528, น.68)

1. ปัญหาเรื่องการตกทอดทรัพย์สินของพระภิกษุที่มรณภาพ

ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นข้อแรก เมื่อพระภิกษุถึงแก่กรรมในวัดที่เป็นภูมิลำเนา ได้แก่ พระภิกษุไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้ เพราะหากได้ทำพินัยกรรมโดยชอบด้วยกฎหมายไว้ตั้งแต่ขณะยังมีชีวิตอยู่ การจัดการทรัพย์สินมรดก รวมทั้งเรื่องอื่น ๆ เช่นการจัดการศพ พิธีการงานศพ ก็จะเป็นไปตามพินัยกรรมนั้น ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระเทพวิทยาคม หรือหลวงพ่อคุณ ปริสุทโธ อดิตเจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ อำเภอตาบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งได้มรณภาพไปเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2558 ท่านได้ทำพินัยกรรมไว้ โดยถูกต้องตามกฎหมายโดยระบุรายละเอียดต่าง ๆ ไว้ครบถ้วน ตั้งแต่ การจัดการสรีระสังขารของท่านพิธีงานศพ การจัดบำเพ็ญกุศลการจัดการอัฐิ ถ้ำถ่าน และเศษอังคาร รวมทั้ง การจัดการทรัพย์สินทั้งหมดของท่านไว้ โดยละเอียด จึงไม่เกิดข้อขัดแย้งพิพาทกันระหว่างทายาทของท่านกับวัดที่เป็นภูมิลำเนาของท่าน รวมทั้งในระหว่างวัดด้วยกันเองอีกด้วยว่าวัดใดเป็นวัดที่เป็นภูมิลำเนาของท่านเมื่อมรณภาพ (ข่าวไทยรัฐ, 2561)

ปัญหาสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง คือ เจ้าอาวาสของวัดและพระภิกษุส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ทางกฎหมายโดยเฉพาะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 ทำให้ไม่ทราบถึงสิทธิของวัดว่า กรณีมีพระภิกษุมรณภาพลงภายในวัด หากวัดนั้นเป็นวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุที่มรณภาพหรือเป็นที่พักอาศัยอยู่เป็นประจำ ทรัพย์สินทั้งหมดที่พระภิกษุมีอยู่เมื่อมรณภาพก็จะตกเป็น

กรรมสิทธิ์ (สมบัติ) ของวัดในทันทีที่พระภิกษุนั้น มรณภาพ โดยไม่ต้องรอให้วัดเข้าแสดงเจตนารับหรือจัดการทรัพย์สินแต่อย่างใด ดังนั้นวิธีการที่ถูกต้อง ตามกฎหมายคือเมื่อวัดใดเกิดมีพระภิกษุที่พำนักอาศัยอยู่มานานมรณภาพลงให้เจ้าอาวาสตรวจสอบก่อนว่า พระภิกษุที่มรณภาพนั้น ได้ทำพินัยกรรมไว้หรือไม่ หากมีพินัยกรรมก็ให้ติดต่อทายาทตามพินัยกรรมมาจัดการมรดกเสียให้เสร็จสิ้น แต่หากไม่ปรากฏว่าได้ทำพินัยกรรมไว้หรือทำไว้โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น สิ้นเสีย ไว้ด้วยวาจา ก็ให้เจ้าอาวาสรวบรวมทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้รับมาทั้งหมดตั้งแต่บวชจนถึงแก่มรณภาพ แล้วบันทึกรายละเอียดลงบัญชีของวัดไว้เป็นสำคัญ ทั้งนี้หากมีทรัพย์สินที่ต้องรับโอนทางทะเบียนเช่น ที่ดิน บ้านหรือต้องรับโอนจากหน่วยงานราชการ ธนาคาร สถาบันการเงิน เช่น พันธบัตร เงินฝาก เงินตอบแทนต่าง ๆ วัดโดยเจ้าอาวาสก็ต้องมอบอำนาจให้ไวยาวัจกร หรือผู้รับมอบอำนาจอื่นไปยื่นคำร้องขอให้ศาลตั้งเป็นผู้จัดการมรดก ของพระภิกษุผู้มรณภาพ ในฐานะที่วัดเป็นผู้มีส่วนได้เสียตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1713 โดยศาลจะตั้งวัดเป็นผู้จัดการมรดกที่ทำหน้าที่จัดการโอนทรัพย์สินตามมาตรา 1623 ให้แก่วัดเท่านั้น ในกรณีนี้วัดจะไม่มีอำนาจจัดแบ่งทรัพย์สินดังกล่าวให้แก่ทายาทของพระภิกษุ และที่สำคัญที่สุดคือ เจ้าอาวาสจะยกทรัพย์สินของพระภิกษุที่มรณภาพให้แก่ทายาทของพระภิกษุที่มาเรียกร้องกับวัดไม่ได้โดยเด็ดขาด เว้นแต่จะปรากฏว่าพระภิกษุที่มรณภาพได้ทำพินัยกรรมไว้ให้ โดยถูกต้องตามกฎหมาย หรือได้จำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินที่ได้รับมาไปก่อนแล้วเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ทั้งนี้ก็เพราะทรัพย์สินตามมาตรา 1623 ได้ตกเป็นสมบัติหรือกรรมสิทธิ์ของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุแล้วในทันทีที่พระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อสังเกตว่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1623 บัญญัติว่า “...ให้ตกเป็นสมบัติของวัด...” ซึ่งเป็นการตกทอดของทรัพย์สินโดยผลของกฎหมายบัญญัติไว้ ไม่ใช่การตกทอดของทรัพย์สินในฐานะเป็นผู้รับมรดกโดยทั่วไป วัดจึงไม่มีฐานะเป็นทายาทโดยธรรมของพระภิกษุผู้มรณภาพ อันทำให้เกิดปัญหากฎหมายตามมาในเรื่องเจ้าหนี้ของพระภิกษุที่มรณภาพนี้

2. ปัญหาเรื่องเจ้าหนี้ของพระภิกษุที่มรณภาพ

ในเรื่องหนี้สินของพระภิกษุในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศนั้น อาจเกิดขึ้นได้ด้วยความจำเป็นต่าง ๆ เช่นหนี้ค่ารักษาพยาบาล หนี้กู้ยืมเพื่อการศึกษา ค่าเดินทาง ค่าอาหาร ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา ค่าโทรศัพท์ หรือแม้แต่ค่าธรรมเนียมการใช้เครื่องมือสื่อสาร อิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ ทั้งนี้ เพราะทั้งตัวบทกฎหมายต่าง ๆ และบทบัญญัติของพระธรรมวินัยก็ไม่มีการกำหนดห้ามไว้ จะมีก็แต่เฉพาะพระธรรมวินัยในส่วนของการอุปสมบท ที่ห้ามไม่ให้ผู้มีหนี้อุปสมบทได้ เว้นแต่จะได้อำนาจเสียก่อน (ทรัพย์สินของพระภิกษุ, 2565) ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 28 ได้บัญญัติว่า “ภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึกภายใน 3 วัน นับแต่วันที่คดีถึงที่สุด” ซึ่งแสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่าพระภิกษุอาจตกเป็นลูกหนี้ตามกฎหมายต่อเจ้าหนี้ ซึ่งอาจเป็นบุคคลทั่วไป หรือเป็นสถาบันการเงิน ธนาคาร ในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศได้ สำหรับปัญหาในเรื่องหนี้ของพระภิกษุที่มรณภาพอาจแยกพิจารณาเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 ปัญหาเรื่องหนี้ที่เกิดขึ้นก่อนอุปสมบท ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1623 ไม่ได้บัญญัติถึงทรัพย์สินและหนี้สินที่เกิดขึ้นก่อนที่พระภิกษุจะอุปสมบท โดยมาตรา 1623 บัญญัติไว้มีใจความว่า ทรัพย์สินที่พระภิกษุได้รับมาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ ต่อมาหากพระภิกษุถึงแก่มรณภาพ ให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น ดังนั้น มาตรา 1623 จึงมุ่งบัญญัติถึงเฉพาะกรณีหนี้ที่พระภิกษุก่อให้เกิดขึ้นหลังจากที่ได้อุปสมบทแล้ว

2.2 ปัญหาเรื่องหนี้ที่เกิดขึ้นหลังอุปสมบทแล้ว กรณีปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากพระภิกษุที่มรณภาพได้ก่อให้เกิดหนี้ขึ้นหลังจากที่ได้อุปสมบทแล้ว ซึ่งอาจเป็นหนี้ที่เกิดจากนิติกรรมสัญญา เช่น กรณีที่พระภิกษุเข้าทำสัญญาค้ำประกัน จำนอง หรือ กู้ยืมเงิน ต่อธนาคารให้แก่ญาติพี่น้อง หรืออาจเป็นหนี้ที่เกิดจากการทำละเมิดของภิกษุนั้น หากต่อมาพระภิกษุยังชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ไม่ครบถ้วน หรือยังไม่ได้ชำระ พระภิกษุเกิดมรณภาพลงเสียก่อน ปัญหาว่าเจ้าหนี้จะมีสิทธิเรียกร้องหรือฟ้องร้องได้แค่ไหนเพียงใด และต่อใครได้บ้าง ซึ่งในกรณีนี้มีนักกฎหมายได้ให้ความเห็นแตกต่างกันออกไป 3 ฝ่าย ดังนี้

1) ฝ่ายที่ 1 เห็นว่า เจ้าหนี้ของพระภิกษุไม่มีสิทธิบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินตามมาตรา 1623 เพราะกฎหมายมาตรา 1623 นี้ บัญญัติให้ทรัพย์สินนี้ตกเป็นสมบัติ (กรรมสิทธิ์) แก่วัดในทันทีที่พระภิกษุถึงแก่ภรรณาภาพ ซึ่งเป็นผลบังคับโดยกฎหมายและเกิดผลบังคับในทันที (โชค จารุจินดา, 2519, น.52-53)

2) ฝ่ายที่ 2 เห็นว่า คำว่าทรัพย์สินตามมาตรา 1623 นั้น หมายถึงทรัพย์มรดกของพระภิกษุที่มรณภาพนั่นเอง โดยกฎหมายกำหนดให้ตกทอดแก่วัดที่เป็นภุมิลาเนาของพระภิกษุนั้น ดังนั้น เมื่อทรัพย์สินตกทอดเป็นมรดกแก่วัด ย่อมต้องตกทอดไปทั้งสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ รวมทั้งหนี้สิน ได้แก่ วัดทุกประการด้วย เจ้าหนี้ของพระภิกษุที่มรณภาพจึงมีสิทธิเรียกร้อง บังคับให้วัดที่เป็นภุมิลาเนาของพระภิกษุที่มรณภาพชำระหนี้ให้แก่ตนจนครบถ้วนเสียก่อนจึงตกทอดแก่วัดต่อไป (สอาด นาวิเจริญ, 2517, น.25-26)

3) ฝ่ายที่ 3 เห็นว่า คำว่า “สมบัติ” ในมาตรา 1623 แปลตรงตัวหมายถึง เงิน ทอง ของมีค่า ความมั่งมีให้ตกได้แก่ วัด แต่เจตนารมณ์ของมาตรา 1623 หมายถึงทรัพย์สินที่พระภิกษุได้รับมาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศเท่านั้น ดังนั้น จึงไม่เกี่ยวข้องกับหนี้สินที่เกิดก่อนการอุปสมบทเฉพาะเจ้าหนี้ที่มีหนี้เกิดขึ้นในระหว่างการอุปสมบทจนถึงวันที่พระภิกษุมรณภาพเท่านั้น จึงจะเรียกร้อง หรือฟ้องร้องให้วัดชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ก่อนตกทอดเป็นสมบัติของวัดได้ (อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง, 2528, น.70)

โดยสรุปแล้ว ผู้เขียนมีความเห็นว่าทรัพย์สินที่ตกทอดแก่วัดที่เป็นภุมิลาเนาของพระภิกษุที่มรณภาพนั้นเป็นทรัพย์มรดกของพระภิกษุผู้มรณภาพที่ตกทอดไปยังวัดนั่นเอง แต่การตกทอดในลักษณะนี้เป็นการตกทอดโดยผลของกฎหมายที่บัญญัติไว้ จึงมีผลตามกฎหมายในทันทีที่เจ้ามรดกตาย แต่เฉพาะเจ้าหนี้ที่มีหนี้เกิดขึ้นหลังจากที่พระภิกษุเจ้ามรดกได้อุปสมบทจนถึงมรณภาพเท่านั้นที่จะใช้สิทธิเรียกร้องหรือฟ้องร้องให้ชำระหนี้จากทรัพย์มรดกที่ตกทอดแก่วัดตามมาตรา 1623 ได้ ทั้งนี้เป็นไปตามความเห็นของนักกฎหมายฝ่ายที่ 2 ซึ่งในปัญหาเรื่องนี้ ได้เคยมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 439/2479 ได้พิพากษาวางหลักเกณฑ์ไว้ว่า กรณีที่พระภิกษุที่มรณภาพไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้ ทรัพย์สินของพระภิกษุจึงตกเป็นสมบัติของวัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1623 แต่กรณีที่ ทรัพย์สินจะตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภุมิลาเนาของพระภิกษุที่มรณภาพนั้น แต่จะต้องใช้หนี้แก่เจ้าหนี้เงินกู้ของพระภิกษุที่มรณภาพให้สิ้นเสียก่อน

3. ปัญหาเรื่องวัดใดที่เป็นภุมิลาเนาของพระภิกษุที่มรณภาพ

ตามบริบทเนื้อหาของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1623 ยังมีปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง คือคำว่า “วัดที่เป็นภุมิลาเนาของพระภิกษุที่มรณภาพ” หมายถึงวัดใดนั้น ต้องพิจารณาจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 31 บัญญัติว่า วัดมี 2 อย่าง คือ 1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา หรือ 2) สำนักสงฆ์ ทั้งนี้ ได้เคยมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 564/2536 ได้วินิจฉัยไว้ว่าหนังสือสุทธิสำหรับพระภิกษุ ประกอบกับเอกสารอื่น ๆ ของพระภิกษุผู้มรณภาพ ได้แก่ใบมรณภาพ ใบแต่งตั้งเป็นพระครู คำขอรับมรดกของมารดา และบัญชีเงินฝากต่าง ระบุว่า ผู้ตายมีที่อยู่วัดผู้ร้อง แสดงว่าผู้ตายถือเอาวัดผู้ร้องเป็นสถานที่อยู่เป็นสำคัญ วัดผู้ร้องจึงถือเป็นภุมิลาเนาของผู้ตายหรือพระภิกษุผู้มรณภาพนั้น คำพิพากษาศาลฎีกานี้แสดงว่าศาลฎีกาได้ให้ความสำคัญแก่หนังสือสุทธิของพระภิกษุที่มรณภาพ ประกอบกับเอกสารที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในการวินิจฉัยว่าวัดใดเป็นวัดที่เป็นภุมิลาเนาของพระภิกษุ แต่ทั้งนี้ในปัจจุบัน พระภิกษุจะต้องมีบัตรประจำตัวประชาชนที่ระบุ ชื่อ ฉายา รวมทั้งวัดที่สังกัด หรือ ทำนบกประจำไว้บนบัตรอย่างชัดเจน เพื่อใช้แสดงตัวตนของพระภิกษุ และใช้ติดต่อส่วนราชการ ต่าง ๆ โดยมีการบันทึกข้อมูลสิ่งสำคัญฝังไว้ในชิป (Chip) บนบัตรประจำตัวประชาชนด้วย ซึ่งต่อไปหากมีคดีที่ศาลฎีกาจะต้องพิจารณาว่าวัดใดที่เป็นภุมิลาเนาของพระภิกษุที่มรณภาพ ตามมาตรา 1623 ศาลฎีกาน่าจะให้ความสำคัญแก่บัตรประจำตัวประชาชนของพระภิกษุมากกว่าหรือหนังสือสุทธิเพราะมีข้อมูลของพระภิกษุที่ถูกต้องแน่นอนกว่า

ทั้งนี้ เมื่อมีทรัพย์สินของพระภิกษุที่มรณภาพตามมาตรา 1623 ตกทอดแก่วัด วัดในฐานะเป็นนิติบุคคลมีสิทธิตามกฎหมายที่จะร้องขอให้ศาลตั้งวัดเป็นผู้จัดการมรดกของพระภิกษุที่มรณภาพแต่ต้องเป็นการจัดการเฉพาะทรัพย์สินที่ตกเป็นสมบัติของวัดตาม

มาตรา 1623 จนเสร็จสิ้นเท่านั้น วัดไม่มีสิทธิตามกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินอื่นที่ตกเป็นมรดกแก่ทายาทโดยธรรม หรือ ทายาทโดยพินัยกรรมของพระภิกษุที่มีรณภาพนั้น แต่อย่างไร

สรุป

เมื่อพระภิกษุถึงแก่รณภาพลง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ได้บัญญัติไว้ใน มาตรา 1623 ให้ทรัพย์สินที่พระภิกษุ ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภุมิลาเนาของพระภิกษุนั้นก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมายตามมา หลายประการที่วัดอีกหลายแห่งยังไม่ทราบถึงวิธีการแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะบางวัดไม่ทราบถึงสิทธิที่วัดพึงมีพึงได้ตามกฎหมายนี้ ดังนั้น รัฐโดยหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาจะต้องทำการรณรงค์เผยแพร่กฎหมาย โดยเฉพาะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1623 ให้แก่พระภิกษุทราบ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสของทุกวัดทั่วราชอาณาจักร ไทย ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับทรัพย์สินของพระภิกษุที่มีรณภาพ สามารถปฏิบัติได้โดยชอบด้วยกฎหมาย และสามารถรักษา ผลประโยชน์ทางวัดที่พึงมีพึงได้ตามกฎหมายต่อไป ส่วนปัญหาในเรื่องเจ้าหน้าที่ของพระภิกษุที่ก่อให้เกิดหนี้ขึ้นในระหว่างที่อยู่ในสมณ พศนั้น วัดต้องยินยอมให้เจ้าหน้าที่ได้รับชำระหนี้จนครบถ้วนก่อนที่ทรัพย์สินของพระภิกษุนั้นจะตกเป็นสมบัติของวัด แต่วัดน่าจะ ไม่ต้องรับผิดชอบต่อเจ้าหน้าที่เกินกว่าทรัพย์สินมรดกที่ตกทอดได้แก่วัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1601 สำหรับปัญหา ประการสุดท้ายที่มักพบบ่อย ๆ คือ กรณีที่ไม่สามารถตกลงกันได้ว่าวัดใดคือวัดที่เป็นภุมิลาเนาของพระภิกษุที่มีรณภาพนั้น ในเรื่อง นี้ศาลจะเป็นผู้วินิจฉัยซึ่งเดิมได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาวางหลักเกณฑ์ให้วัดตามที่ปรากฏชื่อในใบสุทธิหรือหนังสือสุทธิของพระภิกษุ เป็นภุมิลาเนาของพระภิกษุที่มีรณภาพนั้น ผลคือทำให้วัดอื่น ๆ ที่พระภิกษุที่มีรณภาพเคยไปพำนักประจำอยู่แม้เป็นเวลานานเท่าใดก็ตาม ก็ไม่ถือเป็นวัดที่เป็นภุมิลาเนาของพระภิกษุที่มีรณภาพนั้น จึงไม่สามารถยื่นคำร้องขอให้ศาลตั้งวัดตนเป็นผู้จัดการ มรดกของพระภิกษุที่มีรณภาพ เพื่อโอนทรัพย์สินของพระภิกษุที่มีรณภาพให้เป็นสมบัติของวัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและ พหุณยศาสตร์มาตรา 1623 ต่อไปได้

โดยสรุปว่าผู้เขียนได้นำเสนอมาตรการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินของพระภิกษุที่มีรณภาพ ด้วยความ พิจารณาที่จะรักษาสีทธิและประโยชน์ที่วัดพึงมีพึงได้ตามกฎหมาย อันจะส่งผลให้เกิดประโยชน์แก่วัดและพระพุทธศาสนาสืบไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิชาการฉบับนี้ สำเร็จลุล่วง โดยได้รับความแนะนำชี้แนะ และแก้ไขปรับปรุงจาก กองบรรณาธิการ และคณะ ตลอดจน ผู้ทรงคุณวุฒิ แนะนำ ตรวจสอบแก้ไข จึงขอขอบคุณ ณ โอกาสนี้ และขอขอบคุณผู้แต่งเอกสาร ตำรา ตลอดจนนักวิชาการที่ได้ให้ข้อมูล อันเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการนำเสนอบทความเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ ในการที่จะนำไปเป็นแนวทางที่จะก่อให้เกิด ประโยชน์ต่อผู้ต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชาวไทยรัฐ. (2561). ปัญหาเรื่องการตกทอดทรัพย์สินของพระภิกษุที่มีรณภาพ. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2565, จาก <http://www.thairath.co.th/content/1367849>
- โชค จารุจินดา. (2519). *กฎหมายลักษณะมรดก*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรไทย.
- ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2564). *ทรัพย์สินของพระภิกษุ*. (2565) สืบค้นเมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2565, จาก http://www.digilibrary.to.ac.th/thesis/la/1088/07/CHAPTER_2pdf
- ประสพสุข บุญเดช. (2565). *พินัยกรรมสัญญาที่จะทำหรือไม่ทำหรือไม่เพิกถอน*. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2565, จาก <http://www.e:Usrs/USER/Downloads/18029827.pdf>

ราชบัณฑิตยสภา. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสภา พ.ศ.2554*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:

บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด

วิณัฏฐา แสงสุข. (2559). *กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมรดก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ศันนัทภรณ์ โสทธิพันธุ์. (2559). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายเอกชนโรมัน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

สอาด นาวิเจริญ. (2517). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ว่าด้วยมรดก*. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ

สุรพล ไตรเวทย์. (2550). *การร่างประมวลกฎหมายในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน

อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง. (2528). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์:มรดก*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์

GotoKnow. (2565). *สิทธิในทรัพย์สินของพระภิกษุ*. สืบค้นเมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2565, จาก

[kdhttp://www.gotoknow.org/post/442862](http://www.gotoknow.org/post/442862)